

Pregled istarske povijesti

8. istarski zavičajni kviz Krasna zemljo

PRAPOVIJEST

Pretpostavlja se da bi kameni sjekač pronađen u špilji Šandalja kraj Pule mogao biti najstariji trag ljudske djelatnosti u Istri – star je oko milijun godina. Međutim, mnogo je sigurnija tvrdnja da je ovo područje bilo naseljeno tek tijekom zadnjeg ledenog doba, dakle ne prije 70.000 godina. Prvi ostaci koji ukazuju na čovjeka (ostaci ognjišta) nisu stariji od 28.000 godina. Najstariji ostatci čovjeka u Istri pronađeni su u Šandalji i stari su oko 12.000 godina. Iz istog vremena potječu i ostatci u Romualdovoj pećini u Limskom kanalu. Po završetku ledenog doba izdiže se razina mora i nastaje istarski poluotok. Ljudi napuštaju isključivo lovačko zanimanje i započinju uzgajati stoku i sijati žitarice. Mlađe kameno doba obilježavaju i prva stalna naselja. Oruđe i oružje obrađuje se finije, a proizvodi se i keramika. Brončano doba (II. tisućljeće pr. Kr.) obilježila su gradinska naselja, tj. utvrde na brežuljcima, građene tehnikom suhozida velikim kamenim blokovima. Današnji toponimi – gradina, gradinje, gradište, gračišće, kaštelir (prema tal. castelliere) – dokaz su tih ostataka. Najbolje očuvani lokaliteti prapovijesnih gradina nalaze se pored Pule (Nezakcij), kod Rovinja (Monkodonja) te kod Poreča (Picugi).

HISTRI, LIBURNI I KELTI

Željezno doba (I. tisućljeće pr. Kr.) obilježili su Histri, po kojima je Istra i dobila ime. Doselivši s istoka, oni su donijeli nov običaj spaljivanja pokojnika (grobne žare). Život se nastavio u većini gradina. Njima srodni ilirski Liburni živjeli su istočno od rijeke Raše, a povremeno su se sukobljavali i s Japodima. Histri su kontaktirali s grčkom civilizacijom, o čemu svjedoči i mit o Argonautima te legenda o osnivanju Pule. Iz ilirskog su doba ostali mnogi ostatci materijalne kulture koji se mogu naći po čitavoj Istri. Sredinom I. tisućljeća pr. Kr. započinje seoba Kelta iz zapadne Europe. Prodrijevši u Istru, donijeli su kvalitetniju obradu željeza, a s vremenom su se izmiješali s Histrima.

RIMSKO RAZDOBLJE

Šireći svoju vlast na istok Rimljani su, osvojivši zemlju Veneta, koja je graničila s Istrom, početkom 2. stoljeća pr. Kr. izgradili tvrđavu Akvileju (Oglej) i na taj način stvorili temelj za daljnje prodiranje na istok. Uvidjevši opasnost, Histri su to neuspješno pokušali omesti. U vrijeme gradnje Akvileje u Istri su već postojala naselja gradskoga tipa. Mnogi od tih gradova postoje još i danas i nose ista imena, samo modificirana prema jezičnim zakonima kasnijih stanovnika, najprije Romana, a zatim Slavena. Današnji je Plomin stara istarska Plomona (lat. Flanona, tal. Fianona), Labin je Albona, Pola – Pula, Tergeste – Trst, Tarsatica – Trsat, prijestolnica Histra Nesactium – Vizače. Rat protiv Histra 178. – 177. godine pr. Kr. vodio se u dvije etape. Nakon početnog neuspjeha Rimljani su izvršili opsežnije pripreme i u proljeće 177. godine pr. Kr. njihova vojska počinje osvajati jednu utvrdu za drugom. Do odlučne bitke došlo je kod Nezakcija, gdje se pred Rimljanima sklonio posljednji histarski kralj Epulon s mnoštvom naroda. Rimski povjesničar Tit Livije navodi da je obrana popustila tek kad su Rimljani spriječili dopremu vode. Rimljani su tada zauzeli Nezakcij, potpuno ga porušili, a Epulon i njegovi vojskovođe izvršili su samoubojstvo. Od tada u Istri započinje razdoblje rimske prevlasti. Rimljani su vrlo uspješno proveli kolonizaciju Istre. Unatoč i dalje jakom otporu Histra, rimski su osvajači potpuno pokorili ilirske starosjedioce. Sredinom I. stoljeća pr. Kr. pokoreni su Liburni. Znatno dio Histra je raseljen, a u Istru su doseljeni Latini iz Italije. Prvi rimski car Oktavijan August na prijelazu milenija pomaknuo je granicu Rimskog Carstva s rijeke Rižane na rijeku Rašu. Na taj je način pripojio veći dio istarskog poluotoka pokrajini Veneciji pod nazivom 10. regija „Venetia et Histria“ u sastavu provincije Italije. Istočna je Istra, tj. Liburnija, ostala u sastavu provincije Dalmacije. Poslije prve kolonizacije i romanizacije, kada je staro autohtono stanovništvo bježalo s južne i zapadne obale i sklanjalo se u brdovit i šumovit središnji dio Istre, nastaje razdoblje seljenja u obrnutom smjeru – iz unutrašnjosti prema obali. Sada se već dobrim dijelom romanizirano stanovništvo ponovno vraća u južni i zapadni dio poluotoka, gdje je plodnija zemlja i gdje se razvijaju gradovi. Rimljani na područje Istre uvode novu organizaciju, provode, kao i u cijeloj Europi, prvu urbanizaciju, grade ceste i povezuju gradove, čime znatno pomažu razvoju trgovine. Istra je poznata po kvalitetnom kamenu, što su znali i Rimljani, tako da danas uz cijelu zapadnu obalu Istre vidimo mjesta antičkih kamenoloma odakle su uzimali građu za svoje velebnе građevine. I pulski je amfiteatar građen od domaćeg vapnenca.

Velike dijelove najboljih zemljišnih posjeda pretvaraju u državne posjede (ager publicus), na koje naseljavaju rimske kolone i umirovljene vojnike-veterane. Mnogi su posjedi pripadali carevima, članovima njihovih obitelji i njihovim prijateljima. Građe ville rusticae koje služe za stalno stanovanje ili povremeno ljetovanje gospodara te za proizvodnju različitih proizvoda. Niz nalazišta, a u Istri je zabilježeno gotovo 300 antičkih lokaliteta, govori o postojanju različitih radionica: za pečenje gline i izradu lončarskih proizvoda, za izradu i bojenje tkanine, ciglane, radionice amfora od kojih se u onoj u Červaru kod Poreča izrađivalo amfore čak i za potrebe careva.

Prvi upadi germanskih plemena sredinom II. st. poslije Krista potaknut će gradnju sustava utvrda od Trsta do Rijeke. U Istru pristiže sve veći broj izbjeglica. Krizu su pogoršavale i unutrašnje borbe za vlast i prijestolje. Potkraj III. st. u Istri se javlja i kršćanstvo, a već početkom IV. st. grade se prve crkve (Poreč i Pula najstarija su biskupska središta). Kako je Istra sa sjevera zaštićena Ćićarijom, rimske legije u građanskim ratovima i mnogobrojni germanski i azijski narodi (Huni) koji su iz Panonije prelazili u Italiju u IV. i V. st. nisu zalazili u Istru već su prolazili njezinim sjevernim rubom. Propašću Zapadnoga Rimskoga Carstva, 476. godine, Istrom je najprije zavladao rimsko-germanski vojskovođa Odoakar, a zatim, od kraja V. st., ulazi u sastav Ostrogotskog kraljevstva.

POD BIZANTOM

Tijekom prve polovice VI. st. Justinijan, car Istočnog Rimskog Carstva, obnavlja imperij, a bizantska će se vlast u Istri održati od 539. do 788. (izuzevši dva desetljeća vladavine Langobarda u drugoj polovici VIII. st.). Na osvajačkom putu od Carigrada do Ravenne u sjevernoj Italiji, gdje uspostavlja novu zapadnu prijestolnicu, podiže niz monumentalnih građevina, a jedna od najljepših nalazi se upravo na istarskom poluotoku u Poreču (Eufrazijeva bazilika). Vladavina Bizanta donosi Puli i okolici razvijen kulturno-umjetnički život. Ravenski biskup Maksimilijan (rodом iz Veštra južno od Rovinja) dao je sagraditi monumentalnu trobrodnu baziliku, od koje je danas ostala sačuvana samo jedna od dviju memorijalnih kapela križna oblika. Zbog ljepote ukrasa u mramoru, mozaiku i štukaturi, bazilika je nazvana Sveta Marija Formosa (Sv. Marija Krasna). Kao i bazilika, i obje su kapele bile ukrašene podnim i zidnim mozaicima. O Maksimijanu priča legenda da je prilikom oranja našao zakopano zlato koje je poklonio caru Justinijanu, a ovaj ga je zauzvrat nagradio biskupskom stolicom.

DOSELJAVANJE SLAVENA I HRVATA; FRANAČKA VLAST

U VI. i VII. st. na istarski poluotok provaljuju Slaveni, pa tako i Hrvati. Papa Grgur I. pisao je o tome solinskom biskupu Maksimu. Do veće kolonizacije dolazi poslije 788. godine, kada je Istrom zavladao Franačka država. U to je vrijeme sasvim pohvaćeno kvarnersko primorje istočno od Raše. Iz razdoblja intenzivne slavenske kolonizacije potječe i naziv starog naselja Gočan, nedaleko od Barbana. U prvim stoljećima ranog srednjeg vijeka u Istru prodiru razna barbarska plemena. Dok su za Avare i Langobarde značajni kraći upadi te se uglavnom nisu zadržali u Istri, Slaveni su se proširili po čitavom poluotoku i zaposjeli mnoge dijelove njegove unutrašnjosti. Godine 788. Istra ulazi u sastav Franačke države koja uvodi feudalni sustav, potiče naseljavanje Slavena, kao kmetova, često na zemljišna područja u vlasti gradova. Time gradovi gube svoju samoupravu (naslijeđenu još iz rimskog razdoblja) te slabe, a istodobno jača moć Crkve na koju se vlast Karla Velikog posebno oslanjala. Kako dolazi do sukoba između kmetova doseljenika i razvlašćenih romanskih starosjedilaca, franački car Karlo Veliki saziva 804. godine skupštinu na rijeci Rižani. Nagodbom je gradovima priznata samouprava, ali im nije vraćeno uzurpirano zemljište. Slavenska se kolonizacija nastavlja pa su već u XI. st. neposredna zaleđa gradova bila po jeziku stanovnika slavenska, o čemu svjedoče i službeni nazivi cesta koje su vodile iz tih gradova (via sclavonica). Potomci romanskih i romaniziranih seljaka sačuvali su se i u nekim selima južne i zapadne Istre – u Rovinju, Vodnjanu, Balama, Galižani i Fažani, dok su sve ostale poljoprivredne površine naselili Slaveni ili ih postupno slavenizirali (kroatizirali). Hrvati u Istri organiziraju širu općinsku zajednicu kojoj su na čelu župani. Prema svjedočenju bizantskog cara Konstantina Porfirogeneta, u X. st. stoljeću hrvatska država kralja Tomislava prostirala se do rijeke Raše.

U PRVOM NJEMAČKOM CARSTVU – AKVILEJSKI PATRIJARSI I GORIČKI GROFOVI

Krajem X. st. uspostavljeno je Sveto Rimsko Carstvo Njemačkog Naroda čiji je Istra sastavni dio. Isprva zajedno s Furlanijom čini Akvilejsku marku, podređenu bavarskom vojvodstvu. Slijedi niz promjena feudalnih gospodara, u kojima je Istra pripojena vojvodstvu Koruške. Sredinom XI. st. Istra

postaje zasebna margrofovija (pogranična grofovija) koju njemački carevi daju u nasljedni feud raznim velikaškim obiteljima. Godine 1209. akvilejski je patrijarh (biskup koji se tako se prozvao nakon raskola s papom) dobio od njemačkih careva Istarsku margrofoviju kao feud akvilejske Crkve. Taj je status Istra zadržala sve do 1420. godine. Međutim, u XII. su stoljeću porečki biskupi, kao vazali akvilejskog patrijarha, dali u leno Pazinsku grofoviju, kao zasebnu jedinicu, Goričkim grofovima pa je ona ostala kao izdvojeni teritorij. U razdoblju relativnog mira istarski su se obalni gradovi sve više oslobađali vlasti akvilejskog patrijarha, razvijali trgovinu i osamostaljivali se, iako su formalno priznavali vlast patrijarha. U XII. se stoljeću bogate obrtom i pomorskom trgovinom i sve više oslobađaju feudalne vlasti, što dovodi do formiranja gradskih komuna. Istarski su se gradovi osobito obogatili u vrijeme križarskih ratova.

Jačanje istarskih gradova dovodi do sukoba s Venecijom. Iako su morali položiti prisegu vjernosti duždu, često su se bunili. Ipak, kada je tijekom XIII. st. vlast akvilejskog patrijarha oslabjela, gradovi su se, smatrajući Mlečane manjom opasnošću, redom dragovoljno predali Veneciji. Jedino su se do prve polovice XIV. st. uspješno opirali Pula i Kopar. Dakle, djelujući najčešće kao saveznik i zaštitnik primorskih gradova, ali i ratujući s nekima od njih, Venecija je postupno zavládala čitavim obalnim pojasom zapadne Istre i prostorom do Plomina na istočnoj obali poluotoka.

IZMEĐU VENECIJE I HABSBURGOVACA

Godine 1420., mletačkim osvajanjem Akvileje (sredinom XV. st. patrijarh je i formalno priznao poraz), veći dio Istre dolazi pod Veneciju. Izuzetak je Pazinska grofovija koju su 1374. naslijedili Habsburgovci, pod čiju je vlast došla i istočna obala Istre. Na taj je način Istra bila podijeljena između austrijsko-germanske i mletačko-romanske upravno-političke vlasti. Upravni centar mletačke Istre bio je Kopar. Kako nije bila uspostavljena jedinstvena vlast, Venecija postavlja posebnog kapetana s vojnom vlašću nad seoskim područjem Istre (pasenatico), koji je imao sjedište u Svetom Lovreču Paznatičkom. Mletački vojni zapovjednik područja koje je graničilo s austrijskim posjedom imao je sjedište u utvrdi Rašpor na Čičariji, a od početka XVI. st. u Buzetu. Pazin je ostao središtem habsburškoga posjeda u Istri. Kako habsburška vlast nije imala prejak utjecaj, to je položaj hrvatskoga življa na tom području bio nešto povoljniji. Već i ranije, upravo na tom području, nastaju brojni primjeri hrvatske pismenosti, pod snažnim glagoljaškim utjecajem. O prisutnosti glagoljice svjedoče: Plominski glagoljaški natpis, Supetarski fragment, Grdoselski ulomak, Humski grafit i Ročki glagoljski abecedarij koji potječu iz XI. i XII. stoljeća.

Posebno mjesto u kulturnoj povijesti Istre ima Istarski razvod, poznati srednjovjekovni javno-pravni spomenik koji precizno tumači razgraničenje istarskih seoskih općina i feudalnih gospodara. Razvod je nastajao u duljem vremenskom razdoblju (od druge polovice XIII. do kraja XIV. st.), a napisan je na hrvatskom, njemačkom i latinskom jeziku.

PROVALE OSMANLIJA

Turskim prodorom na Balkan dolazi do velikih migracija stanovnika, koji iz osvojenih područja bježe i traže zaštitu u austrijskim i mletačkim zemljama. Turci su u drugoj polovici XV. st. devet puta provalili u Istru. U tim je prodorima stradao osobito nezaštićeni dio Istre, izvan gradskih zidina, posebno mjesta na Čičariji, zatim Roč, Hum, Draguč. Posljednji su put Turci provalili u Istru 1511. godine, kada je znatno stradala Pazinska grofovija. Uz provale Turaka, druga pošast koja je uništavala Istru bila je kuga, koja je harala od XIII. do XVII. st. (npr. u XVI. st. čak 16 puta). Velike epidemije kuge gotovo su desetkovale stanovništvo Istre te su opustjeli čitavi krajevi. Provale Turaka, rat između Venecije i Austrije u prvoj polovici XVI. st. te strašan Uskočki rat, koji je u Istri trajao od 1615. do 1618., donose daljnja razaranja. Stradala je gotovo čitava Istra. Venecija je sredinom XVII. st. izvršila popis stanovništva, prema kojemu je Istra imala oko 50 000 stanovnika, a od toga Pazinska grofovija samo oko 2000. Stoga su na opustjela područja i Venecija i Austrija nastojale privući nove stanovnike. Venecija je kolonistima iz Furlanije i Karnije nastojala naseliti opustjelu Puljštinu. Najbrojnije je, međutim, bilo naseljavanje stanovništva koje se, bježeći pred Turcima, sklanjalo na mletačko područje u Dalmaciji i otuda se prebacivalo u Istru. Novi su stanovnici bili Crnogorci, Arbanasi, ali i Vlasi (danas poznati u jezičnoj terminologiji kao Istrorumunji). Vremenom su se Arbanasi pohrvatili, dok su Crnogorci sačuvali svoj identitet i vjeru u Peroju. Vlasi (Istrorumunji) svoj su materinski jezik sačuvali u nekim selima uz rub Čepićkoga polja, osobito u Šušnjevici.

U Pazinskoj je grofoviji bila slična potreba za novim doseljenicima pa je car Ferdinand I. naredio posebnim povjerenicima da na opustjele zemlje nasele bosanske prebjege i uskoke. Porazom Turaka pod Bečom, 1683. godine, prestaje seljenje pred Turcima, pa se tim događajem i završava kolonizacija Istre.

POD FRANCUZIMA – ILIRSKJE PROVINCIJE

Napoleonovim osvajanjem Italije, mirom u Campoformiju 1797. godine Francuzi su predali Veneciju, zajedno s mletačkim dijelom Istre i Dalmacijom, Austriji u zamjenu za neke druge teritorije. Ali Austrija nije prvih godina potpuno prisvojila mletački dio Istre već je u Kopru osnovala posebnu upravu pod nazivom „Istria austro-veneta“. U novom ratu između Francuske i Austrije Napoleon zauzima bivšu mletačku Istru i pripaja je kao poseban okrug, zajedno s Venecijom, kvarnerskim otocima i Dalmacijom, Kraljevini Italiji. Mirom u Beču (Schönbrunn) 1809. godine cjelokupan je istarski prostor pripojen Napoleonovim Ilirskim provincijama. Francuzi provode radikalne društveno-gospodarske promjene uspostavljajući novi građanski poredak. Međutim, novi porezi i vandalizam nisu dobro prihvaćeni.

CIJELA ISTRA POD AUSTRIJOM

Nakon poraza Napoleona 1813. godine Austrija već iduće godine zauzima Istru i formira jedinstvenu pokrajinu, s Trstom kao glavnim gradom. Austrija ukida francusko zakonodavstvo. Od 1825. godine Istra je i dalje teritorijalna jedinica, ali s glavnim gradom Pazinom. Od 1861. godine, za cara Franje Josipa I., Istra postaje austrijska pokrajina – markgrofovija – uz određenu decentralizaciju uprave i pokrajinski sabor u Poreču. Od 1867. godine namjesnik za područje Istre stoluje u Trstu. Godine 1856. Austrija u Puli gradi glavni mornarički arsenal, a od 1866. godine Pula postaje glavnom lukom Austrijske carske mornarice. To pridonosi njezinu naglom urbanom razvitku. Stanovništvo se Pule za nepunih pola stoljeća povećalo čak trideset puta. Druga polovica 19. stoljeća, kao i razdoblje do Prvog svjetskog rata, protekli su u znaku borbe za nacionalnu i političku jednakopravnost hrvatskog i slovenskog stanovništva u odnosu na talijansko. Austrijskoj je upravi odgovarao takav razvoj događaja jer su se na taj način zamagljivali problemi i prikrivala prava slika germanske dominacije. Hrvatsko je stanovništvo bilo pretežno ruralno i, osim dijela svećenstva hrvatske nacionalnosti, slabo obrazovano. Istarsko je gradsko stanovništvo bilo pretežno talijansko. Odnosi u Istarskom saboru, zahvaljujući izbornom zakonu, pogodovali su talijanskom građanstvu. Predvodnik borbe za hrvatska prava u Istri bio je biskup Juraj Dobrila. Njegova je koncepcija bila aktivirati narod na planu nacionalne samoobrane, njegovati narodni jezik, čuvati tradiciju, podići se ekonomski i politički, prihvatiti nova civilizacijska i kulturna postignuća i pronaći put da se narod izvuče iz bijede. U jednom od svojih prvih zahtjeva u Istarskom saboru u Poreču zatražio je da, uz talijanski, i hrvatski jezik postane službeni.

U PRVOM SVJETSKOM RATU

Izbijanje Prvog svjetskog rata (1914.) dovelo je do prekida nacionalnih borbi, ali su se istodobno jasno pokazali interesi Italije, pod kraljem Viktorom Emanuelom III., za istočnom obalom Jadrana. U nastojanjima da dobije što veće ustupke, gotovo su godinu dana trajala tajna pregovaranja Kraljevine Italije s Antantom i Centralnim silama. Na kraju je došlo do sklapanja tajnog ugovora u Londonu, travnja 1915. godine, prema kojemu su Italiji za ulazak u rat na strani Saveznika obećani južni Tirol, Istra zajedno s Trstom i Goricom te dio Dalmacije. Ugovorom u Rapallu 1920. godine Kraljevina SHS prepustila je Istru Italiji.

POD FAŠIZMOM

Kako je uskoro u Italiji zavladao fašizam, talijanska je vlast na čelu s Benitom Mussolinijem počela sustavno zatirati sve oblike hrvatskog i slovenskog javnog i nacionalnog života. Bile su dokinute sve hrvatske škole, kulturne ustanove i udruženja, hrvatska su imena talijanizirana. Zabranjivalo se čak služenje hrvatskim jezikom u obitelji. Nasilje je izazvalo i masovni egzodus hrvatskog i slovenskog stanovništva u Kraljevinu SHS (Jugoslaviju). Istovremeno, pojavljuju se i prvi oblici organiziranog antifašističkog otpora.

U DRUGOM SVJETSKOM RATU

Kapitulacija Italije u Drugom svjetskom ratu, 8. rujna 1943. godine, izazvala je sveopći narodni ustanak u Istri. Protjerana je fašistička vlast, formirani su jači partizanski odredi, razoružane formacije talijanske vojske i karabinjera i oslobođena gotovo čitava Istra, osim Pule, Vodnjana, Fažane i Brijuna. Međutim, u valu nasilja stradali su i brojni nedužni ljudi, npr. bacanjem u jame/fojbe. NOO (Narodnooslobodilački odbor) Istre donosi 13. rujna 1943. godine proglas o oslobođenju Istre i njezinu pripojenju Hrvatskoj. Sedam dana kasnije potvrdio je to i ZAVNOH, a nešto kasnije i AVNOJ (na čelu s Josipom Brozom Titom). Sabor istarskih narodnih predstavnika, održan 25./26. rujna 1943. godine u Pazinu, potvrdio je odluke od 13. rujna i donio konačnu odluku o potpunom odcjepljenju od Italije i pripojenju Hrvatskoj u novoj Jugoslaviji. Međutim, njemačkom je listopadskom ofenzivom (tzv. Romelovom) 1943. godine privremeno ugušen antifašistički pokret na području Istre. U prvim danima svibnja, 1945. godine, u sklopu završnih operacija za oslobođenje cjelokupnog južnoslavenskog prostora, oslobođena je i Istra. Dana 9. svibnja 1945. godine na prostorima Istre i Slovenskoga primorja više nije bilo neprijateljskih jedinica. Istrani su dali velik doprinos pobjedi antifašističkog pokreta. Odmah po zaposjedanju gradova od strane jedinica JA (Jugoslavenske armije), u njima su vlast preuzeli gradski NOO-i. Međutim, u tom burnom razdoblju rađanja novog totalitarnog poretka događaju se i nova stradanja civila. Tako su npr., između ostalih, mučeničku smrt podnijeli i današnji blaženici Katoličke Crkve Francesco Bonifacio (1946.) i Miroslav Bulešić (1947.) A dogodio se i egzodus velikog dijela autohtonog talijanskog stanovništva. Bilo je to vrijeme stradavanja i iseljavanja dijela hrvatskog stanovništva, a uslijedila su i uhićenja istaknutih demokratski orijentiranih i ideološki nepodobnih pojedinaca.

U HRVATSKOJ, U OKVIRU JUGOSLAVENSKE FEDERACIJE

Nakon završetka Drugog svjetskog rata, 9. lipnja 1945. godine, oslobođeno je područje podijeljeno u dvije zone – zonu A i zonu B. Zona A, koja je obuhvaćala Trst, bila je pod angloameričkom, a zona B, koja je obuhvaćala gotovo čitavu Istru, bila je pod jugoslavenskom vojnom upravom. Međutim, područje grada Pule, poput male zatvorene enklave, pripalo je angloameričkoj zoni. Tek je mirovnim ugovorom u Parizu iz 1947. godine Pula pripala Jugoslaviji. Od teritorija sjeverno od rijeke Mirne pa sve do talijanskog Duina, pod okriljem Ujedinjenih naroda, formiran je "Slobodni teritorij Trsta" (STT). Taj teritorij nikada nije saživio onako kako su to bile zamislile zapadne sile te je graničnim sporazumom koji su Italija i Jugoslavija potpisale 1954. godine u Londonu podijeljen, i to tako što su Bujština i Koparština (tzv. zona B STT-a) pripale Jugoslaviji. Konačna državna granica između dviju država utanačena je sporazumom u talijanskom gradiću Osimu 1975. godine. U sastavu Jugoslavije najveći je dio istarskog poluotoka, sukladno etničkom sastavu stanovništva, bio podijeljen između dviju republika, Hrvatske i Slovenije. Područje hrvatske Istre bilo je podijeljeno na sedam općina (Buje, Buzet, Labin, Pazin, Poreč, Pula, Rovinj), a 1980-ih one su činile dio Zajednice općina Rijeka.ž

KAO ŽUPANIJA REPUBLIKE HRVATSKE

Ključni datumi u procesu uspostave demokratske i neovisne Republike Hrvatske bili su 30. 5. 1990. (prvi višestranački Sabor), 25. 6. 1991. (proglašenje državnosti), 8. 10. 1991. (proglašenje neovisnosti). Dana 29. 12. 1992. Republika Hrvatska zakonom je podijeljena na Grad Zagreb i 20 županija, među kojima je i Istarska županija. Površina joj je nešto veća od 2800 km². Raspadom Jugoslavije, nakon što su 15. 1. 1992. godine Hrvatska i Slovenija međunarodno priznate kao samostalne i neovisne države, sjeverne granice hrvatske Istre postale su i državnima. Istarska županija obuhvaća najveći dio istarskog poluotoka, osim liburnijskoga dijela istočno od Učke i slovenskog dijela sjeverno od Dragonje. Granice županije protežu se od uvale Stupova kraj Brestove (Plomina) preko hrpta Učke i Ćićarije do hrvatsko-slovenske granice između Muna i Vodica. Podijeljena je na gradove i općine, i to na 10 gradova (Buje, Buzet, Labin, Novigrad, Pazin, Poreč, Pula, Rovinj, Umag i Vodnjan) i 31 općinu. Najveći je grad Pula, a administrativno sjedište Pazin. Županija je jedinica područne (regionalne) samouprave čije je područje prirodna, povijesna, prometna, gospodarska, društvena i samoupravna cjelina, a ustrojava se radi obavljanja poslova od područnoga (regionalnog) interesa, posebice školstva, zdravstva, prostornog i urbanističkog planiranja, gospodarskog razvoja, prometa i prometne infrastrukture te planiranja i razvoja mreže obrazovnih, zdravstvenih, socijalnih i kulturnih ustanova. Poslove od područnoga (regionalnog) interesa obavljaju upravni odjeli, koji sjedište imaju u važnijim istarskim gradovima. Najviše je predstavničko tijelo Skupština, koja ima 41 vijećnika. Vijećnici se izabiru na lokalnim izborima svake četiri godine, a Skupština bira predsjednika i dva potpredsjednika. Sjedište je Skupštine i njezina predsjednika u Pazinu, koji je i zakonom određen za sjedište Istarske županije, dok je sjedište župana i njegovih zamjenika u Puli. Na svim dosadašnjim izborima za Skupštinu pobjeđivao je Istarski demokratski

sabor, samostalno ili u koalicijama. Od osnivanja Istarske županije dužnost župana obnašali su L. Delbianco, S. Žufić, I. Jakovčić, te od 2013. godine V. Flego. Istarska županija pripada među najrazvijenije regije Hrvatske. Na njezinu se području nalaze ležišta boksita, kamenog ugljena, cementnoga lapora te ukrasnoga kamena (pločasti vapnenci). Osobito je razvijen turizam. Najpoznatija su i najveća turistička središta Poreč, Rovinj, Umag, Pula, Novigrad (zapadna obala) te Rabac (istočna obala). Razvijen je i lječilišni (Istarske toplice) te nautički turizam. Turistički su privlačni i gradići u unutrašnjosti (npr. Motovun, Grožnjan, Oprtalj, Hum), tzv. vinske ceste, ceste maslinova ulja i dr. Cestovna je mreža gusta; glavni su cestovni pravci Pula – Pazin – Rijeka (preko Tunela Učke) i Pula – Buje – Trst. Međutim, željeznica Pula – Buzet preko Slovenije je povezana s hrvatskom željezničkom mrežom. Glavna je morska luka u Puli (manja u Bršici), a zračne su luke u Puli i manja, sportska, u Vrsaru. Tijekom Domovinskog rata u RH velik doprinos dali su građani istarskog poluotoka bilo u pomoći žrtvama i prihvatu izbjeglica bilo na ratnom frontu. Godine 1991. formirana je 119. brigada Hrvatske vojske. Bila je prva veća organizirana vojna postrojba iz Istre, a u njoj je bilo angažirano više od šest i pol tisuća građana iz južnih i istočnih dijelova Istre. Krajem 1991. u Pazinu je formirana i 154. brigada Hrvatske vojske koju su popunjavali vojni obveznici iz središnje, zapadne i sjeverne Istre. Obje su brigade sudjelovale u Domovinskom ratu, na ličkoj bojišnici, a istakle su se i 1995. godine u oslobodilačkoj vojno-redarstvenoj akciji »Oluja«, pod vrhovnim zapovjedništvom prvog hrvatskog predsjednika Franje Tuđmana. Istarska županija/Regione Istriana predstavlja u samostalnoj i slobodnoj Republici Hrvatskoj vrlo važnu regiju. Značenje najzapadnije hrvatske županije, na razmeđi triju civilizacija, ne leži samo u izvanrednim poljoprivrednim, industrijskim, nego posebno u turističkim potencijalima i golemom spomeničkom i umjetničkom bogatstvu. Taj prostor, izmiješana stanovništva, tradicija i kultura predstavlja dio europske civilizacije, zato je 1994. primljena u Skupštinu europskih regija. Prema popisu stanovništva iz 2011., Istarska županija ima nešto više od 208 000 stanovnika, od toga 68 % Hrvata, 12 % regionalno izjašnjenih, 6 % Talijana, 3,5 % Srba, 3 % Bošnjaka, 1 % Albanaca i 1 % Slovenaca.